

Развіваць мастацкае мысленне

Урок беларускай літаратуры ў 5 класе

Мэта навучання дзіцяці заключаецца ў тым, каб зрабіць яго здольным развівацца самастойна, без дапамогі настаўніка. Фарміраванню гэтага неабходнага ўмення садзейнічаюць інтэрактыўныя формы і метады навучання, элементы займальнасці, гульнёвыя тэхналогіі, якія ў першую чаргу накіраваны на актывізацыю пазнавальнай дзейнасці гімназістаў. Знаёмства з загадкамі – вельмі старажытным і цікавым жанрам вуснай народнай творчасці – садзейнічае развіццю мыслення дзяцей, іх кемлівасці і дапытлівасці, пашырае іх кругагляд.

Тэма: Загадкі.

Мэты:

- пазнаёміць вучняў з малымі жанрамі вуснай народнай творчасці – загадкамі (гісторыяй узнікнення, першапачатковым прызначэннем), паказаць адметнасці і ўласцівасці загадак (дасціпнасць, мудрасць, іншасказальнасць, лаканізм, дасканаласць формы, гумар), прынцыпы іх стварэння, тэматычнае багацце;
- развіваць уменне выразна чытаць, асэнсоўваць і адгадаць загадкі, ствараць уласныя загадкі; удасканалваць навыкі вуснага маўлення;
- выхоўваць любоў да літаратурнай спадчыны, цікавасць да фальклорных твораў.

Абсталяванне: табліцы, малюнкi, крыжаванка-загадка.

Ход урока

I. Арганізацыйна-матывацыйны этап

II. Аперацыйна-пазнавальны этап

- *Слова настаўніка*

Загадка – вобразнае апісанне ўтоенага прадмета ці з’явы, якое патрабуе разгадкі. Галоўная функцыя загадкі – развіваць у чалавека мастацка-вобразнае мысленне, паэтычны погляд на рэчаіснасць. Загадка пашырае кругагляд чалавека, развівае яго фантазію, кемлівасць, назіральнасць, трэніруе памяць, прывучае да развагі, аналізу. Да таго ж, загадкі – гэта цікавая гульня і для дзяцей, і для дарослых.

Гісторыя ўзнікнення загадак

Загадкі ўзніклі вельмі даўно, калі чалавек яшчэ поўнасю залежаў ад сіл прыроды, не ўмеў растлумачыць многіх яе з’яў. Таму і адухаўляў усё тое, што бачыў навокал. Сонца, месяц, гром, вецер, маланка былі для яго звычайнымі жывымі істотамі, неба параўноўвалася з полем, зоркі – з велізарным статкам,

што рассыпаўся па шырокім полі, а месяц – з пастухом. Так нарадзілася загадка: «Поле не мерана, авечкі не лічаны, пастух рагаты».

Паступова чалавек вывучаў прыроду, адкрываў яе законы і выкарыстоўваў іх для сваіх патрэб. Змяніўся тады і погляд на загадкі. Яны сталі сродкам праверкі розуму чалавека, яго кемлівасці, здагадлівасці. У многіх чарадзейных казках мы сустракаем такія сітуацыі, калі лёс героя, поспех яго справы залежаць ад таго, ці здолее ён адгадаць загадкі. (*Настаўнік прапануе вучням успомніць такія казкі, назваць загадкі, якія загадваюцца героям*). Даўней самыя вопытныя і паважаныя людзі спецыяльна вучылі моладзь разгадаць загадкі, каб развіваць разумовыя здольнасці, кемлівасць, фантазію, назіральнасць, трэніраваць памяць. Яшчэ здаўна вядомы вясельны звычай: бацькі або сваякі нявесты падчас вяселля, перш чым аддаць дзяўчыну жаніху, загадвалі яму некалькі загадак. І калі малады мог адгадаць іх, радня нявесты прымала яго ў сваю сям'ю.

Цяпер гэты старажытны жанр страціў сваю сур'ёзную актыўна-грамадскую функцыю і стаў сродкам забавы і пацехі – творчасцю дзяцей і для дзяцей.

□ *Гульня ў лато.*

Клас дзеліцца на тры каманды, якім раздаюцца карткі з выявамі загаданых аб'ектаў. У мяшэчак кладуцца карткі з тэкстамі загадак. Кожная каманда па чарзе выцягвае карткі. Трэба знайсці малюнак-адгадку. Перамагае тая каманда, вучні якой першымі запоўняць картку.

Загадкі

1. Не рыба, а плыве, не конь, а ходзіць, не піла, а рэжа. (*Бабёр.*)
2. Гудзе, як пчала,
Ляціць, як страла,
Крыламі не махае.
Хто адгадае? (*Самалёт.*)
3. Брат з братам цераз дарогу жывуць, адзін другога не бачаць. (*Вочы.*)
4. Ідзе без ног, б'е без рук. (*Гадзіннік.*)
5. Улетку шэранькі, узімку беленькі, доўгія вушы мае, хутка ў лес уцякае. (*Заяц.*)
6. Пасярод двара стаіць гара, спераду вілы, ззаду мятла. (*Карова.*)
7. Ляціць арліца па сніаму небу, крылы распластала, сонца заслала. (*Хмара.*)
8. Сядзіць пані ў чырвоным кафтане. Хто яе распранае, той слёзы пралівае. (*Цыбуля.*)
9. Чоран, ды не воран, рагат, ды не бык, шэсць ног без капыт, ляціць – вые, сядзе – зямлю рые. (*Жук.*)
10. Мяне з дрэва наламалі, потым лыкам абвязалі, ну, а я і не сумую ды па хаце ўсё танцюю. (*Венік.*)
11. Паўзе чарапаха – сталёвая рубаха. (*Танк.*)
12. Хоць у капелюшы, але галавы не мае. (*Грыб.*)
13. У чырвоных ботах, захаваўшы лапкі, ходзіць па балоце, спрытна ловіць жабкі. (*Бусел.*)
14. Рыбка бялява хвосцікам віляла, лясы ламала, горы стаўляла. (*Каса.*)

15.Тысячы брацікаў звязаны, адным поясам падпяразаны. (Сноп.)

- Праца з табліцай «Прыёмы пабудовы загадак»

Прыёмы пабудовы	Прыклады
Параўнанне	Стаіць слуп бялёны, на ім кажух зялёны. (Бяроза.)
Супрацьпастаўленне	Круглы, ды не мячык, чырвоны, ды не ягадка, з хвосцікам, ды не мышка. (Бурак.)
Поўнае адмаўленне	Ні мора, ні зямля, караблі не плаваюць, і хадзіць нельга. (Геаграфічная карта.)
Выкарыстанне ўласнага імя	Сядзіць Пархом на кані вярхом; сам непісьменны, а чытаць дапамагае. (Акуляры.)
Загадкі-пытанні	Хто расказвае моўчкі? (Кніга.)
Загадкі-задачы	Дзве мацеры, дзве дачкі ды бабулька з унучкай. Колькі ўсіх? (Трое: бабка, маці, дачка.)
Апісанне	Невялікі, рыжаваты, а хвост доўгі і калматы, на дрэве жыве, шышкі грызе. (Вавёрка.)

Пасля аналізу табліцы кожная каманда спрабуе скласці загадкі аб пэўных прадметах і з'явах.

- Фізкультхвілінка (гімнастыка для вачэй)
- Запаўненне табліцы «Тэматыка беларускіх загадак» (падбор прыкладаў)

Тэма	Прыклады
З'явы прыроды	Стукае, грукае, а нідзе не відаць. (Гром.)
Жывёлы	Не кравец, а ўсё жыццё з іголкамі ходзіць. (Вожык.)
Расліны	У гародзе летам цвіце жоўтым цветам, вышэй за ўсіх узняцца рад, бо сонцу ён малодшы брат. (Сланечнік.)
Чалавек, часткі яго цела	Адзін гаворыць, абодва глядзяць ды абодва слухаюць. (Язык, вочы, вушы.)
Хата, хатняя гаспадарка	Гліняны конь, усярэдзіне агонь, цёпла мне на яго спіне. (Печ.)
Праца, прылады працы	Тоўсты тонкага паб'е, тонкі што-небудзь прыб'е. (Малаток і цвік.)
Тэхніка і культура	Пад шклом сяджу, у адну старану гляджу. (Компас.)

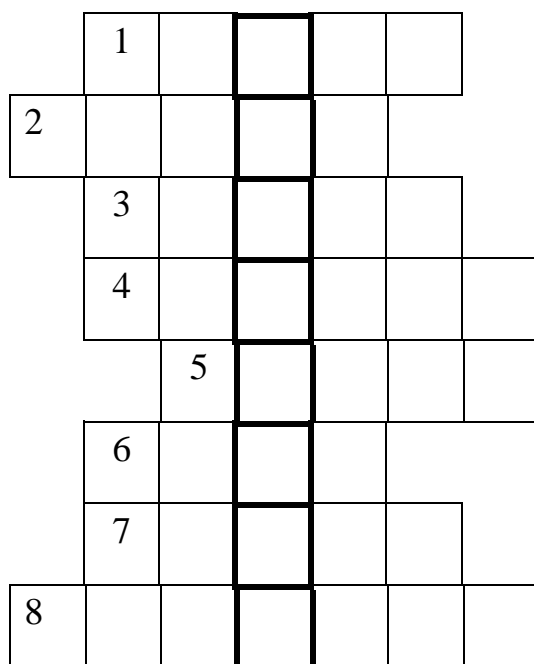
III. Кантрольна-ацэначны этап

Прымяркуйце адгадкі да загадак. Правядзіце аднаведныя лініі.

Без ног бяжыць, без вачэй глядзіць.	Дождж
Зялёная, а не луг, белая, а не снег.	Вада
Ішоў даўгавяз – у сыру зямлю ўвяз.	Бяроза
Не хвора, а ўсё стогне.	Ноч
Прышла чорная карова, усіх людзей пабарола.	Свіння

Крыжаванка-загадка

1. Вышэй за ўсіх стаіць, вакол глядзіць, люльку курыць. (Комін.)
2. Малы малышак упаў з вышак, сам не забіўся, толькі шапачкі пазбыўся. (Жолуд.)
3. Еду, еду – і ні дарогі, ні следу. (Лодка.)
4. Круглы хлявец поўны белых авец. (Гарбуз.)
5. Без рук, без ног, а ўзоры малюе. (Мароз.)
6. Вечарам нараджаецца, ноч жыве, а вечарам памірае. (Раса.)
7. Рук і ног не мае, а дзверы адчыняе. (Вецер.)
8. Не калода і не пень, а ляжыць цэлы дзень, не жне і не косіць, а есці просіць. (Гультай.)

Назавіце асноўную ўласцівасць загадак (у выдзеленым слупку).

IV. Рэфлексія

Працягніце фразы: «Мне было цікава...», «Я зразумеў(ла), што загадка...», «Ад гэтага ўрока я атрымаў (ла)...».

V. Дамашняе заданне

Запомніць (з ліку прапанаваных у падручніку) некалькі старажытных і сучасных загадак. Паспрабаваць скласці загадкі самастойна.